

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ

ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ:

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΜΕ ΘΕΜΑ:

ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ

SUBJECT: FINANCIAL PRIVATE INITIATIVE

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: κ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΓΙΑΣΛΑΣ – (ΤΗΛ.6974035892)

ΕΞΑΜΗΝΟ: Ζ'

ΑΡ. ΜΗΤΡΩΟΥ: 1340200300956

ΑΘΗΝΑ 2007

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....σελ.3	
Α. Πρόλογος.....σελ.5	
Η οικονομική ελευθερία	
Ι. Ιστορική αναδρομή.....σελ.5	
ΙΙ. Η πορεία της συνταγματικής κατοχύρωσης της οικονομικής ελευθερίας στην Ευρώπη.....σελ.8	
ΙΙΙ. Μορφές οικονομικής ελευθερίας.....σελ.11	
Β. Κυρίως θέμα.....σελ.14	
ΙV. Ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία ειδικότερα.....σελ.14	
ΙV. Οριοθέτηση της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας.....σελ.17	
ΙVΙ. Περιορισμοί της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας.....σελ.20	
Γ. Βασικά συμπεράσματα.....σελ.24	
Δ. Περίληψη.....σελ.26	
Βασικά λήματα.....σελ.28	
Νομολογία- Βιβλιογραφία.....σελ.29	

Εισαγωγή

1. Αντικείμενο της εργασίας

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το θέμα της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας στα πλαίσια του Συνταγματικού δικαίου. Συγκεκριμένα εξετάζεται το ζήτημα του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος να αναπτύσσει ελεύθερα κάθε πολίτης επιχειρηματική δραστηριότητα στα πλαίσια ενός συστήματος ελεύθερης οικονομίας, συστήματος που έχει επικρατήσει στα περισσότερα κράτη του κόσμου.

2. Διάγραμμα της εργασίας

Στην εργασία αυτή διακρίνουμε καταρχήν τον πρόλογο, έπειτα ακολουθεί το κυρίως θέμα και τέλος παρατίθενται τα συμπεράσματα. Στον πρόλογο παρουσιάζονται διάφορα ζητήματα όπως το δικαίωμα της οικονομικής ελευθερίας της οποίας έκφραση αποτελεί η ιδιωτική πρωτοβουλία. Συγκεκριμένα ο πρόλογος διακρίνεται σε τρία τμήματα που είναι τα ακόλουθα: καταρχήν μία ιστορική αναδρομή, έπειτα ακολουθεί το ζήτημα της συνταγματικής κατοχύρωσης της οικονομικής ελευθερίας και τέλος ακολουθεί το ζήτημα των μορφών της οικονομικής ελευθερίας.

Το κυρίως θέμα αποτελείται από τρεις βασικούς άξονες: αρχικά από το θέμα της Ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας ειδικότερα έπειτα ακολουθεί το κεφάλαιο με θέμα οριοθέτηση της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας και τέλος το τρίτο κεφάλαιο με τίτλο Περιορισμοί της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας.

Στο τελευταίο μέρος της εργασίας εκτίθενται τα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν από αυτή και ουσιαστικά πρόκειται για μία απεικόνιση του οικονομοπολιτικού καθεστώτος που επικρατεί στη χώρα μας βάσει των συνταγματικών διατάξεων.

A. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η οικονομική ελευθερία

I.Ιστορική αναδρομή

Η οικονομική ελευθερία συνιστά μορφή της προσωπικής ελευθερίας που απολαμβάνει στις μέρες μας ο πολίτης των δυτικών κοινωνιών. Ωστόσο, η ελευθερία της οικονομικής δραστηριότητας δεν ήταν πάντα δεδομένη στις οικονομικές σχέσεις.

Στα μεσαιωνικά χρόνια, στον ευρωπαϊκό χώρο υπήρχαν δύο – εύκολα διακριτικές- κοινωνικές τάξεις: των δουλοπαροίκων και των ευγενών. Στο σύστημα αυτό, το λεγόμενο φεουδαρχικό, το κράτος ενσάρκωνε ο ηγεμόνας, ο οποίος ασκούσε απόλυτη εξουσία, και στην ουσία ήλεγχε κάθε οικονομική δραστηριότητα στο γεωγραφικό χώρο όπου είχε δικαιοδοσία. Επειδή όμως ο έλεγχος του συνόλου της οικονομίας από ένα πρόσωπο είναι αδύνατος ανεξάρτητα από το κύρος και τη δύναμη του, ο ηγεμόνας σύντομα περιορίστηκε στον τομέα της γεωργίας κυρίως, ενώ οι κλάδοι της βιοτεχνίας και του εμπορίου πέρασαν στα χέρια των ιδιωτών. Αυτή η εξέλιξη στα τέλη του μεσαίωνα, σηματοδότησε μια νέα εποχή καθώς οδήγησε στην δημιουργία μιας καινούργιας τάξης, αυτής των αστών¹.

Τα μέλη της αστικής τάξης ασκούσαν το εμπόριο και τη βιοτεχνία, σε πλαίσια ασφυκτικά, αυστηρά καθορισμένα από τον ηγεμόνα: αυτός

¹ Παμπούκης Κ., Στοιχεία Οικονομικού δικαίου, 1990, σελ. 11

τους παραχωρούσε, έναντι ανταλλάγματος, προνόμια, ένα είδος άδειας προκειμένου να δικαιούνται να εμπλέκονται στις οικονομικές δραστηριότητες. Υπό τις συνθήκες αυτές, οι έμποροι και οι βιοτέχνες συγκρότησαν συντεχνίες, ενώ παράλληλα τα παιδιά δράσης του ήκμασαν, με αποτέλεσμα να διαμορφωθεί ένα κλίμα ελευθερίας στον οικονομικό και κοινωνικό χώρο².

Παράλληλα οι ηγεμόνες ανταγωνίζονταν μεταξύ τους, έως ότου τα φέουδα παρήκμασαν, και από τη συνένωση τους προέκυψε μια άλλη δύναμη επιβολής, η Μοναρχία. Οι Μονάρχες όμως στα ίχνη των Ηγεμόνων³, επιθυμούσαν να κυριαρχούν στον οικονομικό χώρο, περιορίζοντας με μέσο την ισχύ της κρατικής εξουσίας, τη δράση των αστών των οποίων η θέση εν τω μεταξύ είχε ενδυναμωθεί. Η υπάρχουσα ελευθερία αδυνατούσε να συμβαδίσει με την εξέλιξη της βιοτεχνίας και του εμπορίου⁴. Συνεπεία αυτού όσοι ανήκαν στην Τρίτη τάξη άρχισαν να δυσανασχετούν από τον έλεγχο που ασκούσαν στην οικονομία οι Μονάρχες⁵.

Σε αυτή την ιστορική στιγμή, γεννήθηκε για τους αστούς η ανάγκη μιας κοινωνικής αλλαγής που θα τους επέτρεπε να ασκούν πολιτική εξουσία με απώτερο στόχο την κατοχύρωση της οικονομικής τους ελευθερίας. Στα πλαίσια της συνειδητοποίησης της ανάγκης αυτής διαμορφώθηκε η πνευματική κίνηση του διαφωτισμού με κυρίαρχη τη φιλελεύθερη ιδέα⁶. Πράγματι ο διαφωτισμός ανήγαγε την ατομική πρωτοβουλία σε υπέρτατη αξία και αξίωσε η οικονομική ελευθερία για το άτομο να είναι απόλυτη. Έτσι γεννήθηκε ο οικονομικός

² Παμπούκης Κ., όπ. πάρ., σελ 12

³ Παμπούκης Κ., όπ. πάρ., σελ.13

⁴ Παμπούκης Κ., όπ. πάρ., σελ 12

⁵ Παμπούκης Κ., όπ. πάρ., σελ.13

⁶ Παμπούκης Κ., όπ. πάρ., σελ 17

φιλελευθερισμός (liberalism)⁷, ιδέα που εφαρμόστηκε στο κοινωνικό και οικονομικό σύστημα που διαμορφώθηκε μετά την αστική επανάσταση.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της αντίληψης περί οικονομικής ελευθερίας που επικρατούσε εκείνη την εποχή είναι η θεωρία των φυσιοκρατών που υποστήριζαν την απόλυτη ελευθερία στον οικονομικό τομέα. Η έλλειψη ειδικής αναφοράς σε αυτήν, στις διατάξεις της διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη του 1789, καταδεικνύει τη θέση που κατείχε συνειδήσεις των επαναστατημένων, αστών: ήταν σε τέτοιο βαθμό αυτονόητη, ώστε κρίθηκε περιττή η ρητή κατοχύρωσή της⁸. Άλλωστε στα 1971, με το νόμο της 2/17 Μαρτίου, έχουμε την πρώτη παγκοσμίως νομική κατοχύρωση της απόλυτης ελευθερίας επαγγέλματος και εμπορίου· επιπλέον η Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη του 1793, στα άρθρα 16 και 17, ορίζει ότι ο καθένας μπορεί να διαθέτει ελεύθερα τα προϊόντα της εργασίας του και της τέχνης και ότι κανένα είδος εργασίας, καλλιέργειας ή εμπορίου (δεν) είναι δυνατό να απαγορευθεί στους πολίτες⁹.

⁷ Δημητρόπουλος Α, Συναταγματικά δικαιώματα-Παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, Τόμος III, 2004, σελ 25

⁸ Γεοργόπουλος, επίτομο συνταγματικό δίκαιο, 1976, σελ 569

⁹ Γεοργόπουλος, επίτομο συνταγματικό δίκαιο, 1976, σελ 570

II. Η πορεία της συνταγματικής κατοχύρωσης της οικονομικής ελευθερίας στην ευρώπη.

Όπως συνέβη με ένα σημαντικό τμήμα του περιεχομένου των ατομικών δικαιωμάτων, έτσι και η οικονομική ελευθερία, όπως είδαμε, ανήχθη από τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες σε πολιτικό αίτημα του αγώνα της αστικής τάξης κατά του απολυταρχικού κράτους, δικαιοποιήθηκε με την επικράτηση των αστικών επαναστάσεων του 19^{ου} αιώνα, μεταπήδησε από τη σφαίρα της πολιτικής στο νομικό πεδίο και πήρε τη μορφή των συνταγματικών κανόνων¹⁰. Κατά τον 19^ο αιώνα η τεχνική πρόοδος που επήλθε στα πλαίσια της βιομηχανικής επανάστασης άλλαξε για μια ακόμη φορά τα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα. Η μεταβολή αυτή δεν αντανακλάστηκε, σε πρώτη φάση στα συντάγματα των περισσότερων χωρών. Εξάιρεση αποτελεί το Ελβετικό σύνταγμα του 1874, το οποίο αξιώνει από το κράτος προστατευτικά μέτρα για τους εργαζόμενους σε βιομηχανίες ανθυγιεινές και επικίνδυνες, και, επιπροσθέτως παρέχει εξουσιοδότηση στο κράτος για καθορισμό της διάρκειας εργασίας των ενηλίκων.

Κατά τον 20^ο αιώνα, ιδίως μετά τον Α Παγκόσμιο πόλεμο πολλά νέα ευρωπαϊκά συντάγματα περιλαμβάνουν σειρά διατάξεων αφιερωμένων στην οικονομία, με πρώτο το Γερμανικό σύνταγμα της Βαϊμάρης του 1919. Η ίδια λογική συνεχίζεται και μετά τον Β Παγκόσμιο πόλεμο: από τις πλέον σημαντικές

¹⁰ Δημητρόπουλος Α, Συναταγματικά δικαιώματα-Παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, Τόμος III, 2004, σελ 22

αναφορές στον οικονομικό βίο εμπεριέχει το σύνταγμα της Ιταλίας του 1947. Στην Ελλάδα το πρώτο σύνταγμα που κάνει λόγο είναι αυτό του 1927: το άρθρο 22 αξιώνει από το κράτος προστασία, της εργασίας σωματικής και πνευματικής, καθώς επίσης την ηθική και υλική εξύψωση των αστικών και αγροτικών εργαζόμενων τάξεων. Στο σύνταγμα του 1952 αυτή η διάταξη παραλείφθηκε, αλλά με το άρθρο 4, που επαναλαμβάνεται, θεωρείται ότι, στα πλαίσια της προσωπικής ελευθερίας όπως αυτή κατοχυρώνεται, προστατεύεται και η οικονομική. Για να μνημονευθεί όμως ρητά, η οικονομική ελευθερία σε κείμενο ελληνικού συντάγματος θα πρέπει να περάσουν 23 χρόνια¹¹.

Πριν ολοκληρώσουμε τη σύντομη αυτή αναδρομή στην προστασία της γενικής οικονομικής ελευθερίας, κρίνεται απαραίτητο να παρατηρηθεί ότι, σε κάποιες χώρες η εξέλιξη της οικονομίας δεν ήταν η ίδια με αυτή που περιγράφηκε παραπάνω. Ενώ στην Ευρώπη την Αμερική και αλλού, μετά την πτώση της μοναρχίας, η αστική τάξη έθεσε τους νομικούς και πολιτικούς όρους, προκειμένου να λειτουργήσει το σύστημα της φιλελεύθερης οικονομίας, στη Ρωσία με την Οκτωβριανή επανάσταση, ακολουθήθηκε μια διαφορετική τακτική στο οικονομικό πεδίο. Στα αστικά καθεστώτα το κράτος είναι αποσυνδεδεμένο από την οικονομία και καθήκον έχει να μεριμνά για την ισότητα και την ελευθερία¹². αντίθετα στα σοσιαλιστικά, η οικονομική δραστηριότητα ανετίθετο σε κρατικές ή συνεταιριστικές επιχειρήσεις προκειμένου να ελέγχεται από το κάτος¹³.

Σήμερα μετά την πτώση των σοσιαλιστικών καθεστώτων της Σοβιετικής ένωσης και των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης,

¹¹ Γεωργόπουλος, επίτομο συνταγματικό δίκαιο, 1976, σελ 570

¹² Παμπούκης Κ., Στοιχεία Οικονομικού δικαίου, 1990, σελ 14

¹³ Παμπούκης Κ., όπ. πάρ., σελ 17

εφαρμόζεται σε όλα τα κράτη εκτός από την Κίνα και κάποιων άλλων το σύστημα της ελεύθερης οικονομίας ή οικονομίας της αγοράς¹⁴. Αυτό στηρίζεται στον οικονομικό φιλελευθερισμό της πρώτης Αστικής επανάστασης, χωρίς ο κρατικός παρεμβατισμός να αποκλείεται σε όλη του την έκταση. Έτσι, τίθεται το ζήτημα του οικονομοπολιτικού καθεστώτος του συντάγματος· σε ποιο βαθμό δηλαδή το σύνταγμα μιας αστικής κοινωνίας είναι οικονομοπολιτικά ουδέτερο.

¹⁴ Δαγτόγλου Π, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα Β', 1991, σελ 818

III. Μορφές οικονομικής ελευθερίας

Η οικονομική ελευθερία είναι μια ειδικότερη εκδήλωση της ελευθερίας, σύμφωνα με την αντίληψη που υποστηρίζει και η σύγχρονη θεωρία των θεμελιωδών δικαιωμάτων: από την αντικειμενική της ελευθερίας απορρέουν οι μερικότερες ελευθερίες του κάθε ανθρώπου του κάθε πολίτη¹⁵.

Και η οικονομική ελευθερία, με τη σειρά της, εμφανίζει μερικότερες εκδηλώσεις. Ως προς τη διάκριση των ειδικότερων αυτών μορφών η θεωρία δεν τηρεί μία κοινή στάση.

Ο Συνηθέστερος διαχωρισμός που γίνεται από τους συγγραφείς μεταξύ ελευθερίας εργασίας και επαγγέλματος αφενός, εμπορίου και βιομηχανίας αφετέρου¹⁶. Αυτή η αντίληψη, η οποία υποστηρίζεται και από τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας¹⁷, βασίζεται στη διαφοροποίηση του τρόπου με τον οποίο τα μέλη της κοινωνίας συμμετέχουν στην οικονομική ζωή: οι επιχειρηματίες διοχετεύουν στην αγορά μέσα παραγωγής και κεφάλαια, ενώ οι εργαζόμενοι διαθέτουν απλώς και μόνο την εργατική τους δύναμη¹⁸.

Δυο άλλες εκφάνσεις της οικονομικής ελευθερίας που αναφέρονται στη θεωρία¹⁹ συνιστούν η ελευθερία των συμβάσεων και της ιδιοκτησίας.

¹⁵ Δημητρόπουλος Α, Συναταγματικά δικαιώματα-Παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, Τόμος III, 2004, σελ 29

¹⁶ Μάνεσης Α., Ατομικές Ελευθερίες, 1982, σελ. 162, 168

¹⁷ Βροντάκης Μ., Προβλήματα ερμηνευτικής τακτικής του Συμβουλίου της Επικρατείας σε θέματα οικονομικού προγραμματισμού και παρεμβατισμού, Οι συνταγματικές ελευθερίες στην πράξη, 1986, σελ. 312

¹⁸ Χρυσογόνος, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, 1997, σελ. 178

¹⁹ Τάχος, Διοικητικό οικονομικό δίκαιο, 1992, σελ 140-141

Μια ακροθιγής αναφορά κρίνεται σκόπιμη πριν προχωρήσουμε στο κυρίως θέμα:

α. Ιδιοκτησία: Η ατομική ιδιοκτησία κατοχυρώνεται στο ισχύον Ελληνικό σύνταγμα στο άρθρο 17, όπου προβλέπονται τόσο η προστασία της όσο ως δικαίωμα όσο και οι δυνατοί περιορισμοί της. Χαρακτηριστικό είναι ότι η εν λόγω διάταξη αναφέρεται αποκλειστικά και μόνο στα εμπράγματα δικαιώματα. Τα ενοχικά δικαιώματα καλύπτονται από την ελευθερία των συμβάσεων.

β. ελευθερία των συμβάσεων: Πρόκειται για την πιο χαρακτηριστική έκφανση της ιδιωτικής αυτονομίας. Αναλύεται σε: ελευθερία σύναψης ή μη της σύμβασης, ελευθερία επιλογής του αντισυμβαλλομένου, καθώς και ελευθερία καθορισμού του περιεχομένου της. Θεμελιώδης αρχή της είναι ότι οι συμβάσεις δεσμεύουν τους συμβαλλόμενους- *Pacta sunt servanda*. Προστατεύεται στο γενικό περί οικονομίας άρθρο 5 παράγραφος 1 του συντάγματος και στο άρθρο 361 του Αστικού κώδικα²⁰.

γ. ελευθερία του επαγγέλματος και της εργασίας: ο καθένας βάσει αυτής, μπορεί να επιλέγει ανάλογα με το είδος τον τόπο, τον τρόπο και τον χρόνο άσκησης της επαγγελματικής του απασχόλησης. Το επάγγελμα μπορεί να είναι εξαρτημένο ή ελεύθερο. Η προστασία της ελευθερίας της εργασίας συνάγεται από το άρθρο 5 παράγραφος του συντάγματος και δεν πρέπει να συγχέεται με την του δικαιώματος της εργασίας στο άρθρο 22 παράγραφος 1 του συντάγματος²¹.

²⁰ Χρυσογόνος, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, 1997, σελ 178

²¹ Μάνεσης Α., Ατομικές Ελευθερίες, 1982, σελ. 162, 168

δ. ελευθερία εμπορίου και βιομηχανίας: αυτή είναι η παραδοσιακή διατύπωση που χρησιμοποιείτο για την ελευθερία της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Στην, σύγχρονη όμως εποχή η επιχειρηματική δραστηριότητα αλλιώς ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία περιλαμβάνει όχι μόνο αυτούς τους δύο κλάδους της οικονομίας αλλά και την παροχή χρηματοοικονομικών υπηρεσιών²². Συνίσταται δε στο δικαίωμα να ιδρύει κανείς και να εκμεταλλεύεται χωρίς εμπόδια διοικητικής ή συντεχνιακής μορφής, ιδιωτικές επιχειρήσεις²³.

²² Χρυσόγονος, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, 1997, σελ 181

²³ Μάνεσης Α., Ατομικές Ελευθερίες, 1982, σελ. 168, 169

B. ΚΥΡΙΩΣ ΘΕΜΑ

IV. Ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία ειδικότερα

Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία αποτελεί έκφραση του γενικότερου δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας και κατοχυρώνεται, έστω και έμμεσα από τον περιορισμό της, στο άρθρο 106 παράγραφος 2 του συντάγματος. Για πρώτη φορά σε ελληνικό σύνταγμα γίνεται μνεία της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας στο άρθρο 106 παράγραφος 2 του συντάγματος που ορίζει ότι η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας.

Φορείς του δικαιώματος αυτού και ως εκ τούτου απολαμβάνουν την προστασία του είναι κάθε φυσικό πρόσωπο αλλά και νομικό πρόσωπο αφού η προστασία του συγκεκριμένου δικαιώματος δεν περιορίζεται μόνο στα φυσικά πρόσωπα αλλά και στα νομικά, τα οποία μπορούν να είναι, και μάλιστα σε σημαντική έκταση, φορείς οικονομικής δραστηριότητας.

Έπειτα η προστασία του εν λόγω δικαιώματος δεν αφορά μόνο Έλληνες αλλά και αλλοδαπούς που θέλουν να εκδηλώσουν οικονομική πρωτοβουλία στη χώρα μας.

Η διάταξη του άρθρου 106 παράγραφος 2 του συντάγματος επιδιώκει το διπλό σκοπό να θέσει όρια τόσο στον κρατικό παρεμβατισμό όσο και στην ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία. Έτσι ο κρατικός παρεμβατισμός δεν επιτρέπεται να συνίσταται σε μέτρα που καταπνίγουν την ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία και επιβάλλουν στη χώρα καθεστώς διευθυνόμενης οικονομίας. Από την άλλη πλευρά η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν

επιτρέπεται εις βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή επί βλάβη της εθνικής οικονομίας. Το σύνταγμα όμως αρκείται σε αυτόν τον αρνητικό περιορισμό και δεν επιβάλλει θετικές υποχρεώσεις στην ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία, ανάλογα με άλλες διατάξεις, όπως για παράδειγμα η διάταξη του άρθρου 17 παράγραφος 1 που κατοχυρώνει την ιδιωτική ιδιοκτησία.

Από τα ανωτέρω προκύπτει και η διαφορά ανάμεσα στις διατάξεις των άρθρων 5 παράγραφος 1 και 106 παράγραφος 2 του συντάγματος. Ενώ το άρθρο 5 παράγραφος 1 κατοχυρώνει, μεταξύ άλλων το ατομικό δικαίωμα της οικονομικής πρωτοβουλίας, το άρθρο 106 παράγραφος 2 περιέχει θεσμική εγγύηση της ελεύθερης ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας. Η θεσμική εγγύηση της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας περιλαμβάνει επίσης και την θεσμική εγγύηση του ελεύθερου ανταγωνισμού που πρέπει να προστατεύει το κράτος. Από αυτή την άποψη μόνο προκύπτει υποχρέωση του κράτους να προστατεύει την ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία.

Η ελευθερία της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας δεν αναφέρεται μόνο στην παραγωγή και προσφορά αλλά και στην κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών, χωρίς την οποία η πρώτη είναι χωρίς αντικείμενο. Η ελευθερία των συμβάσεων και η ελευθερία του ανταγωνισμού αποσκοπούν και την ελευθερία των καταναλωτών. Από τη διασπορά των καταναλωτών και την αδυναμία οργανώσεως τους προκύπτει η ασθενικότερη θέση τους έναντι των παραγωγών και η ανάγκη προστασίας των καταναλωτών. Η προστασία αυτή αποτελεί συγχρόνως περιορισμό της οικονομικής ελευθερίας, που είναι θεμιτός στα πλαίσια του άρθρου 5 παράγραφος 1 του συντάγματος.

Το σύνταγμα στο άρθρο 106 παράγραφος 2 θέτει δύο βασικά κριτήρια για την οριοθέτηση της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας, ένα κοινωνικού χαρακτήρα και ένα οικονομικού χαρακτήρα:

A. Η ελευθερία και η ανθρώπινη αξιοπρέπεια διαγράφουν τα κοινωνικά όρια της ανάπτυξης της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας. Με την οριοθέτηση αυτή το σύνταγμα επιτάσσει την εφαρμογή της διαπροσωπικής ενέργειας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

B. Το δεύτερο κριτήριο, η βλάβη της εθνικής οικονομίας είναι κυρίως οικονομικού χαρακτήρα. Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν μπορεί να αναπτύσσεται σε βάρος του κοινωνικού συνόλου και της εθνικής οικονομίας.

Η σημασία αυτού του δικαιώματος είναι μεγάλη αφού προϋπόθεση ανάπτυξης μιας χώρας είναι η εκδήλωση οικονομικού ενδιαφέροντος εκ μέρους των πολιτών της, οι οποίοι συμβάλλουν μέσω των πρωτοβουλιών τους στη γενικότερη ανάπτυξη μιας χώρας. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίον οι χώρες δίνουν κίνητρα σε ιδιώτες για να επιχειρήσουν οικονομικές δραστηριότητες και να αναπτύξουν οικονομική δραστηριότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα για την Ελλάδα είναι το ενδιαφέρον που δείχνει η Ευρωπαϊκή Ένωση για την περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη της χώρας μας δια μέσου οδηγιών και κανονισμών που προσφέρουν κίνητρα σε ιδιώτες να αναπτύξουν οικονομική δραστηριότητα ή να αναβαθμίσουν τις υπάρχουσες επιχειρήσεις²⁴.

²⁴ Οδηγία 529/81 περί της κοινωνικοοικονομικής ενημέρωσης και απόκτησης επαγγελματικών προσόντων εργαζόμενων στη γεωργία.

V. Οριοθέτηση της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας.

Ωστόσο η οικονομική ελευθερία δεν επιτρέπεται να ασκείται ανεξέλεγκτα. Αντιθέτως, τίθεται υπό συνταγματικούς περιορισμούς , τόσο στο άρθρο 5 παράγραφος 1 του συντάγματος, που ρητώς ορίζει ως περιορισμούς της τα δικαιώματα των άλλων, το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη, όσο και στο άρθρο 106 παράγραφος 2 του συντάγματος με το οποίο οι ρητοί συνταγματικοί περιορισμοί της οικονομικής δραστηριότητας επιτείνονται με : την ελευθερία, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την εθνική οικονομία.

i) Δικαιώματα των άλλων

Η οικονομική ελευθερία περιορίζεται αποκλειστικά από δικαιώματα των άλλων που προστατεύονται από το δίκαιο και όχι από απλά συμφέροντα τους²⁵.

Για παράδειγμα δεν προστατεύεται η πελατεία μιας επιχείρησης από τους ανταγωνιστές της.

Ως δικαιώματα των άλλων νοείται το δικαίωμα και αυτών να συμμετέχουν ελεύθερα στην οικονομική ζωή της χώρας. Επιτρέπεται δηλαδή ο ανταγωνισμός με την έννοια του ότι ο οικονομική δραστηριότητα μπορεί να ασκείται από όλους και ότι απαγορεύεται ο αποκλεισμός ορισμένων απ'αυτήν. Για το λόγο αυτό ο αθέμιτος ανταγωνισμός και η καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας ή μονοπωλιακής θέσης στην αγορά είναι απαγορευμένα, γιατί στερούν ορισμένους από τους κοινωνούς από το αναφαίρετο δικαίωμά τους να αναπτύσσουν οικονομική δράση.

²⁵ Ρόκας Ν., Αθέμιτος Ανταγωνισμός, 1981, σελ. 3

Επιπλέον η οικονομική ελευθερία περιορίζεται από τα υπόλοιπα ατομικά δικαιώματα, όπως ενδεικτικά είναι το δικαίωμα εργασίας, ιδιοκτησίας κ.λ.π, αλλά και από τα ιδιωτικά δικαιώματα που προκύπτουν από το νόμο ή από σύμβαση, με την προϋπόθεση να μην ασκούνται καταχρηστικά με σκοπό να αποτρέψουν κάποιον από την άσκηση του δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας του.

<<Δικαιώματα των άλλων>> θεωρείται πως είναι και τα δικαιώματα του καταναλωτή, που απαιτείται να προστατεύεται από τους παραγωγούς και τους επιχειρηματίες μέσω των οποίων φτάνουν σε αυτόν τα καταναλωτικά αγαθά. Επομένως, η οικονομική ελευθερία και η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία των παραγωγών και επιχειρηματιών απαγορεύεται να ασκείται κατά τρόπο που καταπατά το δικαίωμα προστασίας του καταναλωτή, απαγορεύονται δηλαδή οιοσδήποτε πράξεις που συνίστανται σε: εξαπάτηση του καταναλωτή με παραπλανητικές και αναληθείς διαφημίσεις, διαμόρφωση επαχθών <<γενικών όρων των συναλλαγών>>, αισχροκέρδεια, διάθεση ελαττωματικών ή επικινδύνων προϊόντων στην αγορά κ.λ.π.

ii) Σύνταγμα

Το άρθρο 5 παράγραφος 1 του συντάγματος, θέτοντας ως περιορισμό της οικονομικής ελευθερίας το ίδιο το τυπικό σύνταγμα, ουσιαστικά τοποθετεί τις άλλες συνταγματικές διατάξεις που θέτουν περιορισμούς σε διάφορους τομείς της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας του ανθρώπου σε θέση ισχύος έναντι του άρθρου 5 παράγραφος 1. Οι <<υπέρτερες>> αυτές διατάξεις είναι συνήθως είναι ειδικότερες εν συγκρίσει με την διάταξη του άρθρου 5 παράγραφος 1 και τέτοιες είναι : το άρθρο 106 παράγραφος 2 για τους περιορισμούς της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας, το άρθρο 17 παράγραφος 1 για την

κρατική προστασία της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, το άρθρο 24 για την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Οπωσδήποτε, όμως, οι περιορισμοί αυτοί της οικονομικής ελευθερίας απαιτείται να τίθενται σε εφαρμογή εντός πάντα των ορίων της αρχής της αναλογικότητας.

iii) Χρηστά ήθη

Το άρθρο 5 παράγραφος 1 του συντάγματος θέτει επίσης ως περιορισμό της οικονομικής ελευθερίας τα χρηστά ήθη. Πρόκειται, ως γνωστόν για μία αόριστη νομική έννοια που εξειδικεύεται βάσει των νόμων, οι οποίοι διαμορφώνονται και ισχύουν σε ορισμένο τόπο και χρόνο ανάλογα με τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές αντιλήψεις, το βιοτικό και πολιτιστικό επίπεδο του λαού και μέσα πάντα στα όρια του συντάγματος. Η οικονομική ελευθερία περιορίζεται, επομένως, όχι μόνο από τους κανόνες που τίθενται από τους νόμους και το Σύνταγμα αλλά και από τις συγκεκριμένες ηθικοκοινωνικές αντιλήψεις. Βάσει, λοιπόν, των ανωτέρω απαγορεύεται η οικονομική ελευθερία να αναπτύσσεται κατά παράβαση των χρηστών ηθών, να συνίσταται δηλαδή σε παράνομη και ανήθικη δραστηριότητα, όπως για παράδειγμα εμπορία ναρκωτικών, δουλεμπόριο, μαστροπεία και γενικότερα εγκλήματα κατά της τιμής, της προσωπικής ελευθερίας και ανθρώπινης αξιοπρέπειας, του πολιτεύματος προδοσία της χώρας κ.ο.κ

VI. Περιορισμοί της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας

Εκτός από τους ανωτέρω περιορισμούς που αφορούν στην άσκηση της οικονομικής ελευθερίας το σύνταγμα στο άρθρο 106 παράγραφο 2, θέτει ένα τρίπτυχο περιορισμών της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας : την ελευθερία του ανθρώπου, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την εθνική οικονομία.

Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία αποτελεί δικαίωμα καθενός. Καθένας δικαιούται να αναπτύσσει ελεύθερα οικονομική δραστηριότητα με σκοπό τον προσπορισμό οικονομικού οφέλους, την απόκτηση κινητής και ακίνητης περιουσίας και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου. Ωστόσο κανείς δεν δικαιούται να παραγνωρίζει τον τριπλό συνταγματικό περιορισμό του άρθρου 106 παράγραφο 2, διότι στην περίπτωση αυτή οι ατομικές ελευθερίες θα καθίσταντο κενές περιεχομένου και ανώφελες.

A. Ελευθερία

Ο συγκεκριμένος περιορισμός αφορά όλες τις πτυχές της ελευθερίας, όλες δηλαδή τις ατομικές ελευθερίες των οποίων ο σκληρός απαραβίαστος πυρήνας προστατεύεται από τους νόμους και το σύνταγμα και όχι αποκλειστικά τη φυσική προσωπική ελευθερία του άρθρου 5 παράγραφος 3 του Συντάγματος. Πρόκειται, δηλαδή στην ουσία για περιορισμό αντίστοιχο των <<δικαιωμάτων των άλλων>>, που τίθεται στο άρθρο 5 παράγραφος 1, όπως αυτός αναλύεται παραπάνω. Θέτει, δηλαδή περιορισμό σε ένα ευρύ φάσμα της ανθρώπινης οικονομικής δραστηριότητας και κατά κύριο λόγο της ελευθερίας των συμβάσεων.

Ο ανωτέρω περιορισμός δεν αφορά μόνο την ελευθερία των άλλων. Αφορά οπωσδήποτε και την ελευθερία του ίδιου του ατόμου που αναπτύσσει κατά βούληση οικονομική δράση. Θα ήταν, επομένως,

αντίθετη προς το άρθρο 106 παράγραφος 2 του συντάγματος κάθε παραίτηση του από κάποια επιμέρους ατομική του ελευθερία ή από το σύνολο τους, με την έννοια της παραβίασης του σκληρού πυρήνα των ατομικών ελευθεριών. Είναι γεγονός ότι το άτομο μπορεί να παραχωρήσει στα πλαίσια μιας σύμβασης, ως αντάλλαγμα κάποιας αντιπαροχής, ένα μέρος της ελευθερίας του. Σε καμία περίπτωση όμως δεν δικαιούται να παραχωρήσει στα πλαίσια της ανάπτυξης της ιδιωτικής οικονομικής του πρωτοβουλίας κάποια ατομική του ελευθερία γενικά, εννοώντας τον απαραβίαστο πυρήνα της. Κάτι τέτοιο θα αποτελούσε υποβιβασμό του, καταπάτηση της υπόστασης και της αξιοπρέπειας του ακόμη και αν ο ίδιος συναινούσε σε αυτό. Για το λόγο αυτό, το Σύνταγμα προστατεύει το άτομο όχι μόνο από τις αυθαίρετες ενέργειες των άλλων, αλλά και από τον ίδιο του τον εαυτό και θέτει τα ανωτέρω όρια για οποιεσδήποτε συμβάσεις που αυτό ως ελεύθερο υποκείμενο συνάπτει, καθώς και το επιτρεπτό και το ανεπίτρεπτο των αναγκαστικών συμβάσεων.

B. Ανθρώπινη αξιοπρέπεια

Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου, της ανθρώπινης δηλαδή αξιοπρέπειας αποτελεί σύμφωνα με το άρθρο 2 παράγραφος 1 πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας. Η διάταξη αυτή συμπεριλαμβάνεται στις μη αναθεωρήσιμες του Συντάγματος, γεγονός που καθιστά ολοφάνερη τη σπουδαιότητα της. Δεν πρόκειται για διάταξη που αποτελεί απλή διακήρυξη ή που θεσπίζει ατομικό δικαίωμα αλλά για κανόνα δικαίου συνταγματικού επιπέδου, για γενική αρχή που χαρακτηρίζει το δημοκρατικό μας πολίτευμα ως ανθρωποκεντρικό, με θεμέλιο την αξία του ανθρώπου. Ο σεβασμός της αναγορεύεται σε ύπατο κριτήριο της έκφρασης και δράσης των οργάνων της πολιτείας. Όλα δηλαδή τα πολιτειακά όργανα οφείλουν όχι μόνο να σέβονται αλλά και

να προστατεύουν την αξία αυτή από προσβολές προερχόμενες από τρίτους.

Στην αξία του ανθρώπου περιλαμβάνεται πρωτίστως η ανθρώπινη προσωπικότητα ως εσωτερικό συναίσθημα τιμής και ως κοινωνική αναγνώριση υπόληψης.

Τα πράγματα δεν μεταβάλλονται ακόμη και αν θεωρηθεί ότι το άρθρο 2 παράγραφος 1 ιδρύει ατομικό δικαίωμα, δεδομένου ότι σε αυτό το ατομικό δικαίωμα περιλαμβάνεται όχι μόνο η άμυνα κατά επεμβάσεων της πολιτειακής εξουσίας αλλά και η αξίωση κατά της πολιτείας για θετική ενέργεια προς αποτροπή προσβολών της αξίας του ανθρώπου από τρίτους.

Η ελευθερία της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας και των συμβάσεων απαγορεύεται κατά τη ρητή συνταγματική επιταγή του άρθρου 106 παράγραφος 2, να αναπτύσσεται σε βάρος της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Ενώ, όπως, προαναφέρθηκε η παραίτηση από μία ή περισσότερες από τις ατομικές ελευθερίες επιτρέπεται στο άτομο, με τον όρο οπωσδήποτε της τήρησης του απαραβίαστου του πυρήνα τους, στην περίπτωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας η παραίτηση είναι πάντα αντισυνταγματική ανεξάρτητα από τις συνθήκες υπό τις οποίες γίνεται. Στο ανίσχυρο αυτό δεν μπορούν να αντιταχθούν ούτε η ελευθερία των συμβάσεων ούτε η ελευθερία της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας. Στα πλαίσια της ανάπτυξης του περιορισμού αυτού έγκειται και η αντισυνταγματικότητα της προσωπικής κράτησης για οφειλές εκ συμβάσεως και ειδικότερα της προσωπικής κράτησης οφειλέτη που δεν είναι σε θέση να εξοφλήσει την οφειλή του. Στην περίπτωση αυτή η προσωπική κράτηση είτε παύει να είναι μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης και γίνεται ποινή ποινικού δικαίου είτε επιδιώκει να ασκήσει πίεση στον περίγυρο του οφειλέτη- κρατούμενου για την εξόφληση της οφειλής του.

Γ. Εθνική οικονομία

Περαιτέρω η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της εθνικής οικονομίας.

Συχνά η νομολογία αντί της <<εθνικής οικονομίας>> χρησιμοποιεί αδόκιμα την αόριστη νομική ορολογία του <<δημοσίου συμφέροντος>> προκειμένου να χαρακτηρίσει ως συνταγματικό κάποιο περιορισμό της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας.

Το πότε θίγεται η εθνική οικονομία είναι θέμα που ορίζεται από την κυβέρνηση και την βουλή. Η απόφαση αυτή δεν υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο παρά μόνο σε ακραίες περιπτώσεις. Πάντως, προκειμένου να γίνει λόγος για βλάβη της εθνικής οικονομίας δεν αρκεί να βλάπτεται το συμφέρον ενός μόνο ατόμου, μιας επιχείρησης ή μιας συνδικαλιστικής οργάνωσης, ένας μόνο κλάδος της οικονομίας ή η οικονομία σε τοπικό μόνο επίπεδο.

Γ. Βασικά συμπεράσματα

Το οικονοπολιτικό σύστημα μιας χώρας διαμορφώνεται σύμφωνα με το πολίτευμα της που θεμελιώνεται βάσει του συντάγματος ενώ παράλληλα διαμορφώνει την κοινωνική πραγματικότητα μέσα στην οποία ζουν οι πολίτες της.

Ένα κράτος ανάλογα με το πολιτειακό καθεστώς που έχει καθιερωθεί σε αυτό μπορεί να είναι αμιγές φιλελεύθερο, αμιγές σοσιαλιστικό, ή μικτό. Ο χαρακτήρας του εξαρτάται ως ένα σημείο από τον βαθμό στον οποίο προστατεύεται, μέσα στο συνταγματικό κείμενο της εκάστοτε χώρας, η οικονομική ελευθερία και ιδιαίτερα η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία. Πράγματι, η συνταγματική προστασία του δικαιώματος στην επιχειρηματική δραστηριότητα καθορίζει την έκταση της κρατικής συμμετοχής στην οικονομική ζωή, και τα όρια μέσα στα οποία επιτρέπεται στο κράτος να παρεμβαίνει στον τρόπο δραστηριοποίησης ενός ιδιώτη στον οικονομικό χώρο.

Όσον, αφορά στο ελληνικό Σύνταγμα κατ'αρχάς είναι ξεκάθαρο πως δεν μπορεί να θεωρηθεί οικονομοπολιτικά ουδέτερο: παράλληλα με το δημοκρατικό πολίτευμα, αναμφίβολα κατοχυρώνει και ένα οικονομικό σύστημα με βάση το οποίο η δημοκρατία μας προσδιορίζεται ως <<φιλελεύθερη διευθυνόμενη>>. Αυτό σημαίνει αφενός ότι αναγνωρίζεται η οικονομική ελευθερία (άρθρο 5 παράγραφος 3), και η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία (άρθρο 106 παράγραφος 2) ως δικαίωμα και ως θεσμός, αφετέρου αυτές περιορίζονται μέσω του κρατικού παρεμβατισμού (άρθρο 106 παράγραφος 1 και 3). Συνεπώς, το Ελληνικό είναι ένα μικτό οικονομικό σύστημα : θεμελιώνεται στην ελεύθερη οικονομία ή οικονομία της αγοράς, αλλά παράλληλα επιτάσσει την εμπλοκή του κράτους στην οικονομική δραστηριότητα με σκοπό

την προώθηση μιας πιο κοινωνικής πολιτικής, προς όφελος της χαμηλότερης στάθμης κοινωνικών στρωμάτων.

Δ. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία ρυθμίζεται στο άρθρο 106 παράγραφος 2 του συντάγματος. Αποτελεί ειδικότερη έκφραση του δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας. Φορείς του δικαιώματος αυτού είναι φυσικά και νομικά πρόσωπα όχι όμως και το Κράτος. Οροθετείται με βάση τη γενική ρήτρα του άρθρου 5 παράγραφος 1 του συντάγματος. Κάθε οικονομική δραστηριότητα ιδιωτών επιτρέπεται εφόσον δεν προσκρούει στο σύνταγμα, στα χρηστά ήθη και στα δικαιώματα των άλλων. Επίσης δεν πρέπει να είναι καταχρηστική σύμφωνα με το άρθρο 25 παράγραφος 3 του συντάγματος. Τέλος το δικαίωμα αυτό ρυθμίζεται στο άρθρο 106 παράγραφος 2 του συντάγματος το οποίο ορίζει επιπλέον ότι δεν πρέπει να αναπτύσσεται εις βάρος της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας. Ο νομοθέτης μπορεί όμως να το περιορίσει, όταν από αυτό βλάπτεται το δημόσιο συμφέρον, μέσω του κρατικού παρεμβατισμού.

SUMMARY

The privileged of private financial initiative is arranged in the article 106 paragraph 2 of the Greek Constitution. Forms a special part of the financial freedom. Carriers of this right are physical and legal persons, but not the state. It is demarcated by the article 5 paragraph 5 of the Greek Constitution in which this privileged is allowed unless it collides to the Greek Constitution. Finally the privileged is also defined in the article 106 paragraph 2 of the Greek Constitution which prescribes that this right must not evolve against the Greek National Economy and the human dignity. The legislator though can limit more this privileged with law when it damages the public interest. This action is called governmental intervention.

Βασικά λήματα

- Οικονομική ελευθερία
- Ελευθερία ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας
- Επιχειρηματική δραστηριότητα
- Φυσικά- Νομικά πρόσωπα
- Θεσμική εγγύηση της Οικονομίας της αγοράς
- Εθνική οικονομία
- Εθνικοποίηση
- Οικονομικό καθεστώς : Φιλελεύθερο- Δημοκρατικό

Keywords

- Financial Freedom
- The freedom of the private financial initiative
- Business activity
- Natural persons-legal entitles
- Institutional Guarantee of the System of the Market Economy
- National Economy
- Nationalization
- Financial System: Liberal and Democratic

Νομολογία

- ΣτΕ 2956/1983, ΤοΣ 1984,410
- ΣτΕ 3250/1998, ΤοΣ 1999, 117
- ΣτΕ 308/1998, , ΟΛ., ΤοΣ 1998, 371
- ΣτΕ 690/1957
- Χρυσογόνοϲ, όπ., ϲελ., 185
- ΣτΕ 3818/1997, Όλ., ΤοΣ 1998, 376, και ΣτΕ 1141/1999, ΤοΣ 1999, 1121
- ΣτΕ 54/1979, Όλ., ΤοΣ 1979, 302
- ΣτΕ 1972/1993, Αρμ., 1994,221, και ΣτΕ 1212/1994, ΤοΣ 1995,399
- ΣτΕ 3905/1988, ΤοΣ 1999, 151
- ΣτΕ 3113/1995, Ελλ.Δνη, 1997, 1270
- ΣτΕ 5380/1995, ΤοΣ 1997, 156
- ΣτΕ 1149/1988, ΤοΣ 1999, 465
- Χρυσογόνοϲ, όπ., ϲελ 186
- ΣτΕ 2711/1976, ΤοΣ 1977, 685
- ΣτΕ 598/1953, Ολ.
- ΑΠ 31/1990, Ολ., ΝοΒ 1991,224
- ΣτΕ 2250/1985, Ολ ΤοΣ 1986, 482 και ΣτΕ 4273/1996, ΕΔΔ 1999, 397
- ΣτΕ 1094, 1095/1987, ΤοΣ 1987, 279, 313
- Εφ Θεϲ., 1252/1992, Αρμ. 1992, 518 και Εφ Θεϲ.2139/1994, Αρμ. 1994, 1061, και Εφ Θεϲ 4142/1995, Αρμ. 1996, 480
- Τρμ. Διοικ. Πρωτ. Αθ. 10272/1991, Δ.Δικ. 1992, 869
- Εφ. Πατρ. 401/1981, ΤοΣ 1982,256
- ΑΠ 234/1979, ΤοΣ 1979, 352 και ΣτΕ 2315/1979, ΤοΣ 1980, 198 και Εφ Κερκ. 43/1983 ΤοΣ. 1983,233

- ΣτΕ 2614/1989, Ολ. ΤοΣ 1989,468
- ΣτΕ 1820/1995, Ολ., ΤοΣ 1996,246
- ΑΠ 146/14, Θεμ. λε' σελ., 641-64
- Πρ Πρ Αθ 12531/54, ΕΕμπ.Δ 19, σελ. 99
- Πρ Πρ Αθ 929/67, ΕΕμπ.Δ 1967, σελ. 136-137

Βιβλιογραφία

- Βροντάκης Μιχαήλ, Προβλήματα ερμηνευτικής τακτικής του συμβουλίου της επικρατείας σε θέματα οικονομικού προγραμματισμού και παρεμβατισμού- Οι συνταγματικές ελευθερίες στην πράξη, 1986
- Γεωργόπουλος, Συνταγματικό δίκαιο, 1976
- Δαγτόγλου Π., Ατομικά Δικαιώματα Β', 1991
- Δελληγιάννης Γ., Οικονομική ελευθερία και κρατική παρέμβαση-ΝοΒ 1992
- Δημητρόπουλος Α., Συνταγματικά δικαιώματα-2004
- Λιακόπουλος ΑΘ., Οικονομική ελευθερία: αντικειμενική προστασία στο δίκαιο του ανταγωνισμού-1981
- Μάνεσης Α., Ατομικές ελευθερίες-1982
- Παμπούκης Κ., Στοιχεία οικονομικού δικαίου-1990
- Ράικος, Συνταγματικό δίκαιο-Θεμελιώδη δικαιώματα-1984
- Ρόκας Ν., Αθέμιτος ανταγωνισμός
- Σκούρης Β., Η ελευθερία της διαφήμισης-η συνταγματική προστασία της διαφήμισης στην Ελλάδα σε Σκουρή/Ιωάννου-1999
- Τάχος, Διοικητικό οικονομικό δίκαιο-1992
- Χρυσογόνος, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα-1997